

کتابخانه عمومی

۱۱۸
۰۴۷

اصول و مبانی مدیریت اسلامی

از نگاه امام علی علیه السلام

مستور هرنبی

اصول و مبانی مدیریت اسلامی از نگاه امام علی

منصور هرنجی

سرشناسه: هرنجی، منصور، ۱۳۴۱ -

عنوان قراردادی: نهج البلاغه، فارسی، برگزیده

عنوان و نام پدیدآور: اصول و مبانی مدیریت اسلامی از نگاه امام علی / منصور هرنجی.

مشخصات نشر: چالوس: کلام مسعود، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری: ۱۸۳ص.

ISBN: 978-600-5398-06-9

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان به انگلیسی: Jaws PDF creator

یادداشت: کتاب‌نامه: ص: ۱۸۳-۱۸۱.

موضوع: علی بن ابی طالب، (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- نظریه درباره مدیریت

موضوع: علی بن ابی طالب، (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. . نهج البلاغه -- مدیریت

موضوع: مدیریت (اسلام)

شناسه افزوده: علی بن ابی طالب، (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. . نهج البلاغه -- برگزیده

رده‌بندی کنگره: BP ۲۲۲/۶۷ / ۴۵ الف ۶ ۱۳۸۸

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۶۵۸

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۷۸۳۳۷۴۳

۱۷۷۲۳۱۷

انتشارات: کلام مسعود

ویراستار: جواد صحرایی

صفحه‌آرایی: ابوالفضل یزدانی

طرح جلد: عبدالله مهرجویان

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - پاییز ۱۳۸۸

چاپ و صحافی: صنعت چاپ افست ساری

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۸-۰۶-۹

قیمت: ۳۵۰۰۰ ریال

نشانی: چالوس، خیابان فرهنگ، مقابل بانک ملی - تلفن: ۰۹۱۱۱۹۳۰۳۱۳ / ۰۵۵-۲۲۲۴۰۵۵-۱۹۱

حق چاپ برای مؤلف محفوظ است.

این اثر به سرمایه‌ی مادی و معنوی بخشداری شهرستان چالوس به چاپ رسید.

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
بخش اول: کلیات تحقیق	۱۷
۱- تعریف و تبیین موضوع	۱۹
۲- ضرورت و اهمیت تحقیق	۲۰
۳- فواید و اهداف تحقیق	۲۱
۴- سابقه و پیشینه‌ی تحقیق	۲۱
۵- سوالات و فرضیه‌ی تحقیق	۲۲
۶- روش تحقیق	۲۳
۷- ساختار و محدوده تحقیق	۲۴
۸- منابع تحقیق	۲۴
۹- واژه‌ها و اصطلاحات کلیدی تحقیق	۲۴
بخش دوم: بررسی مقدمات و مفاهیم	۲۷
مقدمه	۲۸
فصل اول: بررسی واژه‌ها و اصطلاحات	۲۹
۱- معنا شناسی مدیریت	۲۹
- اندیشه مدیریتی	۳۱
- مفهوم مدیریت در کلام علی(ع)	۳۱
۲- مفهوم دولت	۳۳
- معنای لغوی	۳۳
۳- نهج البلاغه چیست؟	۳۵
- رسالت جاوید نهج البلاغه	۳۸
- انواع جاذبه‌ها و ویژگی‌های نهج البلاغه	۳۹
- راز جاودانگی نهج البلاغه	۴۱
فصل دوم: در شناخت علی(ع) و لطف وجودی او	۴۵
۱- علی کیست؟	۴۵
۲- لطف وجودی علی(ع) و اهل بیت(ع)	۴۹
۱- علی(ع) شرط توحید است	۵۱
۲- علی(ع) و ولایت	۵۱

۳- لطف وجودی ولایت علی(ع) از بیان علی(ع).....	۵۳
بخش سوم: وظایف و ویژگی‌های مدیران و زمامداران از نگاه علی(ع).....	۵۷
مقدمه	۵۸
فصل اول: دستورالعمل اخلاقی مدیران از نگاه علی(ع).....	۵۹
دستورات موکد حضرت علی(ع) درخودسازی مدیران	۵۹
فصل دوم: صفات و شروط زمامداران	۶۵
۱- عقل و خردمندی و درایت	۶۵
۲- علم	۶۶
۳- عدالت	۶۶
۴- قوت	۶۷
۵- آلوده نبودن به خصلت‌های ناپسند	۶۷
۶- زهد	۶۸
۷- تقوی	۶۹
۸- مردمی بودن	۷۰
۹- پرهیز از احتجاب	۷۰
۱۰- اخلاق سیاسی	۷۰
۱۱- صراحت و صداقت	۷۱
۱۲- شرم و حیا داشتن	۷۱
۱۳- سایر صفات کمالیه‌ی انسانی زمامدار	۷۲
فصل سوم: وظایف و ویژگی‌های مدیران و زمامداران	۷۵
الف: وظایف قانونی مدیران	۷۶
۱- پاسخگویی به مردم	۷۶
۲- پاسخ حضوری به سوالات و عرایض مردم	۷۶
۳- حل مشکلات مردم	۷۷
۴- منت نگذاشتن بر مردم	۷۷
۵- برپایی حدود الهی	۷۷
۶- ایجاد امنیت، آسایش و رفاه	۷۸
۷- ایجاد عدالت و فقرزدایی	۷۸
۸- افزایش درآمدها و تامین نیازهای مردم	۷۹
۹- تعلیم و آموزش مردمان	۷۹

- ۱۰- دادن سهمها و توزیع عادلانه درآمدها ۷۹
- ب: ویژگی‌های ضروری مدیران و رهبران ۸۰**
  - ۱- نظم‌گرایی ۸۰
  - ۲- ناظر دانستن مردم و آیندگان ۸۰
  - ۳- اقامه‌ی حق و دفع باطل ۸۱
  - ۴- انصاف به علم و اخلاق عملی ۸۱
  - ۵- برپایی نشانه‌های دین ۸۱
  - ۶- پذیرش حقیقت ۸۲
  - ۷- آشکار نمودن اصلاح در سرزمین ۸۲
  - ۸- نزدیک ساختن افراد غیرمتملق به خود ۸۲
  - ۹- محبت نسبت به مردم ۸۳
  - ۱۰- از بین بردن کینه‌ها و دشمنی‌ها ۸۳
  - ۱۱- تربیت و رشد دادن اخلاق و فضایل اخلاقی ۸۴
  - ۱۲- ایجاد حسن ظن ۸۴
  - ۱۳- عدم امر و نهی آمرانه ۸۴
  - ۱۴- عدم دوری از مردم ۸۵
  - ۱۵- ابلاغ موعظه و نصیحت و ارشاد مردم ۸۶
  - ۱۶- احیای سنت‌های درست، ۸۶
- ج- راهکارهای جذب اعتماد عمومی ۸۷**
  - ۱- پرهیز از قدرت‌طلبی و زراندوزی ۸۷
  - ۲- پرهیز از اسراف و تبذیر و تجمل‌گرایی ۸۸
  - ۳- پرهیز از همنشینی با مترفان، زراندوزان، ۸۹
  - ۴- پرهیز از تغییر غیرمعارف موقعیت اقتصادی ۸۹
  - ۵- پرهیز از بدعالتی ۸۹
  - ۶- پرهیز از منت گذاشتن بر مردم ۹۰
  - ۷- پرهیز کردن از بدقولی و خلف وعده ۹۰
  - ۸- پرهیز کردن از انتقام و آراسته شدن به عفو و گذشت ۹۰
  - ۹- خوش‌رویی و تواضع با مردم ۹۱
  - ۱۰- همنشینی با مستضعفان و یاری آنان ۹۲
  - ۱۱- راندن افراد سخن‌چین از پیرامون خود ۹۲

- ۱۲- آزمودن کارگزاران و رعایت شرایط ویژه در انتصاب آنان ۹۲
- ۱۳- پرهیز از خشونت و خونریزی نابحق ۹۳
- ۱۴- اهتمام به دیدار رویارو با مردم و شنیدن مشکلات آنان ۹۳
- بخش چهارم: اصول و مبانی حفظ نظام اسلامی (اصول مدیریت) ۹۵
- مقدمه ۹۶
- اصل اول: عدالت ۱۲۱
- عرصه‌های عدالت در مدیریت ۹۸
- الف: متصف بودن زمامداران و مدیران به صفت عدالت ۹۸
- ب: قرار دادن هرکس در جایگاه مناسب خودش ۹۹
- ج: عدالت، محور سیاست‌گذاری‌ها ۹۹
- د: حفظ ارزش‌ها با تحقق عدالت ۱۰۰
- هـ: اصلاح امور با تحقق عدالت اقتصادی ۱۰۱
- و: تضمین سلامت امور با عدالت حقوقی و قضایی ۱۰۲
- ز: عدالت در نظارت و ارزشیابی در مدیریت ۱۰۲
- تحمل ناپذیری علی(ع) ۱۰۳
- نتیجه و آثار عدل ۱۰۵
- اصل دوم: سعه صدر ۱۰۷
- اصل سوم: رفق و مدارا ۱۰۸
- اصل چهارم: میانه‌روی ۱۰۹
- اصل پنجم: برپاداشتن حق و حقیقت ۱۱۰
- تقدم داشتن حق بر منافع شخصی و گروهی ۱۱۱
- انتقادپذیری، شرط برپا داشتن حق ۱۱۲
- قاطعیت و سازش‌ناپذیری در برپا داشتن حق ۱۱۲
- اصل ششم: نظم و انضباط ۱۱۳
- اصل هفتم: نظارت و پاسخ‌گویی ۱۱۴
- اصل هشتم: لیاقت محوری و شایسته‌سالاری ۱۱۵
- معیارهای انتخاب افراد جهت پست‌های کلیدی ۱۱۷
- ۱- سابقه‌ی درخشان و روشن ۱۱۷
- ۲- توجه کردن به صلاحیت اخلاقی ۱۱۸
- ۳- ظرفیت کاری بالاداشتن ۱۱۸

- ۴- ظرفیت روحی ۱۱۸
- ۵- هوشیاری و دقت نظر ۱۱۹
- ۶- حق گفتن ۱۱۹
- ۷- دقت نظر حقوقی و قانونی ۱۲۰
- ۸- مراعات حدود خود در کارها ۱۲۰
- ۹- شهادت ایستادگی در برابر باطل ۱۲۰
- ۱۰- تقوا و صداقت ۱۲۱
- اصل نهم: نفی سلطه ۱۲۱
- اصل دهم: مساوات و برابری در برابر قانون ۱۲۳
- تساوی مردم جامعه از جهت ملیت و نژاد ۱۲۳
- اصل یازدهم: آینده‌نگری و عاقبت‌اندیشی ۱۲۵
- اصل دوازدهم: مشارکت‌پذیری در امور ۱۲۶
- اصل سیزدهم: پرهیز از شتاب‌زدگی و سستی ۱۲۸
- اصل چهاردهم: پایبندی به عهد و پیمان ۱۲۹
- اصل پانزدهم: نفی استیثار ۱۳۱
- چکیده‌ی اصول مدیریت و رهبری ۱۳۲
- بخش پنجم: سیره‌ی عملی علی(ع) در حکومت‌داری ۱۳۵
- مقدمه ۱۳۶
- سیره‌ی عملی علی(ع) در حکومت‌داری ۱۳۷
- نتیجه‌گیری ۱۴۹
- ضمایم ۱۵۷
- فهرست منابع ۱۸۱

مقدمه

«مسئولان نباید به دعوت اغنیاء پاسخ دهند و بر سر سفره‌های رنگارنگ بنشینند، و به میهمانی‌ای پا گذارند که توانگران در آن حاضرند و مسکینان از آن محروم.^۱ آنان باید مقام و پُست را یک امانت و مسؤولیت بدانند نه یک دُکان.^۲ به وقت قبول مسؤولیت، هدیه نپذیرند^۳ و اگر مسؤولی در اموال عمومی خیانت کرد (چه کم و چه زیاد) کمر او را بشکنید.^۴ مسئولان نباید هر کاری می‌خواهند بکنند و بگویند: ما مسلطیم و مردم باید از ما اطاعت کنند.^۵ باید از حال مردم فراموش شده و از نظر افتاده، جویا شوند و آگاه باشند و از وضع یتیمان و سال‌خوردگان و کسانی که روی سؤال ندارند، بی‌خبر نمانند.^۶

مسئولان باید وقتی را به نیازمندان اختصاص دهند و با کمال فروتنی و تواضع در برابر آن‌ها حاضر شوند، و میان خود و آنان حایل و حاجبی قرار ندهند. تا آنان بتوانند به راحتی حرف دل‌شان را بگویند و دردشان را در میان نهند، بی‌هیچ گرفت و گیری و محدودیتی، و این کار است که موجب رضای خدا و نزول

۱- نهج البلاغه، ص ۹۹۶ - ۹۷۰

۲- همان، ص ۸۳۹

۳- همان، ص ۱۴ - ۷۱۳

۴- همان، ص ۸۷۰

۵- همان، ص ۹۹۵

۶- همان، ص ۱۰۱۹

رحمت اوست.^۱ مسؤولان باید به مردم چنان به یک چشم نگاه کنند که نه قدرت‌مندان و توان‌گران جرأت ظلم کردن بیابند، و نه ضعیفان و ناتوانان از اجرای عدالت ناامید گردند...»^۲

این جملات و صدها کلام دیگر از این نمونه، از امام اول شیعیان علی بن ابیطالب (علیه السلام) است که این اثر با لطف و تَفَضُّلِ آن امام همام به رشته‌ی تحریر درآمده است. با این کلماتِ حضرت، متوجه خواهیم شد که بین اصول و مبانی مدیریتی حضرت امیر (علیه السلام) و حفظ نظام اسلامی، رابطه‌ی اساسی وجود دارد. آن‌چه پیش‌تر مذکور افتاد همگی کلامِ امامی است که حجتِ خدا، امین خدا در گردونه‌ی هستی، خلیفه‌ی صاحبِ قرآن، باب مدینه‌ی علمِ قرآنی، واقف به اسرار مهمّ «معراج» و مأمور خدا در عرصه‌ی زمین برای تربیت و تعلیم و هدایت انسان می‌باشد.

کلامِ امامی که باید او را چکیده‌ی فضیلت، جوهره‌ی وجود، قوام هستی، قبله‌ی عشاق، کعبه‌ی آمال، فریاد رسای عدالت، پشتوانه‌ی ستم‌دیدگان، پدر یتیمان، امید بی‌پناهان، چراغِ گمشدگان، پناه‌آوارگان، آوِ محرومان، اشکِ یتیمان، حسرتِ رنج دیدگان، سوز و گداز کوخ‌نشینان، هم‌نشین پابرهنگان، پدر یتیمان، صدرنشین آسمان و عرضه‌کننده‌ی بهترین مُدِلِ حکومت‌داری برای جهانیان دانست و از نگاهی دیگر منشور حکومت می‌باشد.

این‌ها همه کلامِ امامی است که مجموعه‌ی کلامش در کتابی به نام «نهج‌البلاغه» ثبت و ضبط است، کتابی که باید آن را جلوه‌نمای سیمای قرآن دانست. این کتاب برنامه‌ی زندگی، دستورالعمل چگونه بودن، قانون حیات، طراز زیستن و کتابی است که عدل را تجلیل می‌کند تا پستی بنتم را بر ملا سازد.

براستی که آن کتاب چشم را در زمزم بصیرت می‌شوید، گوش را از آهنگ زیبای هستی پر می‌کند، مشام جان را با عطر معرفت معطر می‌سازد، دل را از

۱- همان، ص ۱۰۲۱

۲- همان، ص ۸۸۶

زالال یقین آکنده می سازد، زبان را به گفتن حق می گشاید و در حقیقت این کتاب را باید یک معلم، یک مدرسه و یک مکتب دانست که:

- به مالک اشتر، آیین زمامداری می آموزد.
- به عثمان بن حنیف، شیوهی حکومت مردمی یاد می دهد.
- به امام حسن (علیه السلام) فلسفه ی بلند هستی را تبیین می کند.
- به محمد بن حنفیه از فنون رزم و پیکار می گوید.
- به سلمان فارسی دنیا را می شناساند.
- به کمیل بن زیاد، از مردم شناسی می گوید.
- به حارث همذانی، درس اخلاق می آموزد.
- به ابوذر غفاری، استقامت در راه هدف را توصیه می کند.
- عقیل را در آستانه ی عدالت، بر سر عقل می آورد.
- ابوموسی اشعری را در پیشگاه شعور و وجدان و منطق، به محاکمه می کشد.

- شیطنت معاویه و ریاست طلبی طلحه و زبیر را برملا می سازد.

آری کلمات نهج البلاغه، قطرات سوزان وجود علی (علیه السلام) است که در شب های تاریک کوفه سوخته و بر صفحه ی تاریخ چکیده است و در آن از هر مقوله ای، مقاله ای و برای هر دردی، درمانی و برای هر نیازی، پاسخی مطلوب فراوری دوستداران حق و حقیقت، راستی و درستی می گشاید.

این کتاب میراث گران قدر یگانه مردی است که به تمام اعصار و قرون تعلق دارد و لذا به مانند قرآن به مرور زمان کهنه نگشته و غبار فراموشی بر آن نمی نشیند و مؤلفه های اصلی یک جامعه ی آرمانی و مدینه ی فاضله، را در آن به نحو مطلوبی ترسیم شده است که زیبایی های این جامعه ی آرمانی را در اصول ارائه شده در این تألیف به وضوح می توان دید.

در این روزگار باید از دیدگاه دقیق و نافذ حضرت علی (علیه السلام) به واقعیت های

جهان نگاه کرد و بسیاری از حقایق را دید و شناخت و علاج دردها را پیدا کرد و روی همین اصل است که باید بگویم امروزه بیش از پیش محتاج علی علیه السلام، و نهج البلاغه‌ی او که یک گنجینه‌ی بی‌پایان است، می‌باشیم.

این اثر در تلاش است تا آموزه‌های علوی علیه السلام در تحقق مدینه‌ی فاضله را عرضه نماید؛ اصولی که در سایه‌ی آن می‌توان در حفظ و بقای جامعه‌ی اسلامی و اعمال مدیریت اسلامی اقدامی اساسی نمود، امید آن‌که با این تلاش، در تحقق هدف اصلی خود نایل گردم.

جا دارد از حسن ظن و انتخاب و چاپ این اثر توسط خدمت‌گزاران بخشداری شهرستان چالوس و شخص بخشدار تقدیر و تشکر نموده، امیدوارم نشر این اثر در گسترش فرهنگ عمومی و اصلاح ساختار مدیریتی براساس آموزه‌های علوی مفید باشد. هم‌چنین لازم می‌دانم از تلاش‌های جناب آقای جواد صحرایی در ویراستاری این اثر تشکر فراوان داشته باشم.

والسلام

منصور هرنجی

۱۳۸۷/۰۸/۱۰

سالروز ولادت حضرت معصومه علیها السلام

فهرست منابع

(بر اساس حروف الفبا غیر از قرآن و نهج البلاغه)

- ۱- قرآن کریم، ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای
- ۲- نهج البلاغه، علی نقی فیض الاسلام
- ۳- اقتداری، علی محمد، سازمان و مدیریت، چاپ چهاردهم
- ۴- انصاری، محمدعلی، غررالحکم و دررالکلم، دارالکتاب قم، (بی تا)
- ۵- ابن ابی الحدید، عزالدین عبدالحمید، شرح نهج البلاغه، داراحیاءالکتب العربیه، مصر، چاپ اول ۱۳۷۸ هـ. ق
- ۶- بنیاد نهج البلاغه، فصلنامه پژوهشی و اطلاع‌رسانی نهج البلاغه، بنیاد نهج البلاغه شماره‌های گوناگون
- ۷- باقرالموسوی، دکتر محسن، مدیریت و نظام اداری از دیدگاه امام علی (علیه السلام)، ترجمه دکتر سید حسین سیدی، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۸۰
- ۸- بهبهانی، آیت‌الله سیدعلی، فروغ هدایت، ترجمه و نگارش علی دوانی، نشر قدر، ۱۳۶۲
- ۹- تقوی دامغانی، سیدرضا، نگرشی بر مدیریت اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۷
- ۱۰- تیممی آمدی، شرح فارسی غرر و درر (۷ جلدی) ترجمه دکتر سید جمال‌الدین محدث، دانشگاه تهران، ۱۳۶۷
- ۱۱- جعفری، علامه محمدتقی، حکمت اصول سیاسی اسلام، بنیاد نهج البلاغه، چاپ اول سال ۱۳۶۹
- ۱۲- جعفری، علامه محمدتقی، تفسیر نهج البلاغه، بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۶۴
- ۱۳- حکیمی، محمدرضا، کلام جاودانه، دفتر نشر اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۷
- ۱۴- حکیمی، محمدرضا، قیام جاودانه، دفتر نشر اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۳
- ۱۵- حکیمی، محمدرضا، مرام جاودانه، انتشارات دلیل ما، چاپ اول، ۱۳۸۳
- ۱۶- حکیمی، محمدرضا، محمد، علی، الحیاء، دفتر نشر اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۶
- ۱۷- حرانی، ابومحمد بن علی بن الحسین، تحف العقول، ترجمه احمد جنتی انتشارات علمیه اسلامی، سال ۱۳۵۴
- ۱۸- حکیمی، محمدرضا، گزارش، انتشارات دلیل ما، سال ۱۳۸۳
- ۱۹- خانجانی، دکتر علی اوسط، گلگشتی در نهج البلاغه، دانشگاه آزاد اسلامی چالوس و نوشهر، سال ۱۳۸۲
- ۲۰- دلشاد تهرانی، مصطفی، دولت آفتاب، خانه اندیشه جوان، چاپ اول، ۱۳۷۷
- ۲۱- دلشاد تهرانی، مصطفی، حکومت حکمت، خانه اندیشه جوان، چاپ اول، ۱۳۷۷
- ۲۲- دلشاد تهرانی، مصطفی، چشمه‌ی خورشید، خانه اندیشه جوان، چاپ اول، ۱۳۷۷

- ۲۳- دشتی، محمدی، معجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، جامعه‌ی مدرسین حوزه‌ی علمیه قم، سال ۱۳۶۴
- ۲۴- دشتی، محمد، ابزار و اطلاعات مقدماتی تحقق در نهج البلاغه، مؤلف، سال ۱۳۶۶
- ۲۵- دشتی، محمد، دروس آموزشی نهج البلاغه، مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین علی (علیه السلام)، چاپ اول، ۱۳۷۹
- ۲۶- دشتی، محمد، امام علی (علیه السلام) و مسایل سیاسی، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین (علیه السلام)، چاپ اول، ۱۳۷۹
- ۲۷- دانشگاه علوم اسلامی رضوی، اندیشه حوزه، آستان قدس رضوی، شماره‌های ۲۶ و ۲۷، بهمن و اسفند ۱۳۷۹
- ۲۸- دبیرخانه‌ی شورای فرهنگ عمومی، امام علی (علیه السلام)، فرهنگ عمومی و همبستگی اجتماعی، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی زهد، چاپ اول، ۱۳۸۰
- ۲۹- دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه، سازمان لغت‌نامه دهخدا، چاپ اول ۱۳۵۲
- ۳۰- رشاد، علی اکبر، دانشنامه‌ی امام علی (علیه السلام)، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی چاپ اول، ۱۳۸۰
- ۳۱- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین محمد، المفردات فی غریب القرآن، با تحقیق محمد سید گیلانی، دارالمعرفه، بیروت، (بی تا)
- ۳۲- سلیم بن قیس، اسرار آل محمد (علیه السلام)، ترجمه، قم ۱۴۰۰
- ۳۳- صدوق، الخصال، تحقیق علی اکبر غفاری، مؤسسه‌ی النشر الاسلامی، قم (بی تا)
- ۳۴- طبرسی، (الشیخ) ابوعلی الفضل بن الحسن، تفسیر مجمع البیان، مکتبه آیه الله مرعشی، قم، ۱۴۰۳ هـ. ق
- ۳۵- شهیدی، سید جعفر، شرح نهج البلاغه، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۸
- ۳۶- طیب، مهدی، مدیریت اسلامی، نشر سفینه، دوم، ۱۳۸۷
- ۳۷- شفیعی مازندرانی، سید محمد، درس‌هایی از وصیت‌نامه امام خمینی (ره)، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، چاپ اول ۱۳۷۸
- ۳۸- علیخانی، علی اکبر، توسعه سیاسی از دیدگاه امام علی (علیه السلام)، سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، سال ۱۳۷۷
- ۳۹- عمید زنجانی، عباسعلی، فقه سیاسی، انتشارات امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۶۶
- ۴۰- عطاران طوسی، علی اصغر، نقش و حقوق کارکنان در سازمان‌ها از دیدگاه امام علی (علیه السلام) بوستان کتاب، چاپ دوم، ۱۳۸۵
- ۴۱- فاضل لنکرانی، آیت الله محمد، آیین کشورداری از دیدگاه امام علی (علیه السلام)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۷۳
- ۴۲- القرشی، باقر شریف، نظام حکومتی و اداری در اسلام، ترجمه عباسعلی سلطانی، آستان قدس رضوی، چاپ اول، سال ۱۳۶۹

- ۴۳- قمی، (شیخ) عباس، سفینه البحار، مؤسسه انتشارات فراهانی، تهران ۱۳۵۹
- ۴۴- کلینی الرازی، یعقوب، فروع کافی، دارالأضواء، بیروت، ۱۴۰۶ هـ. ق
- ۴۵- مظلومی، دکتر رجبعلی، علی (ع) معیار کمال، نشر آفاق، چاپ دوم ۱۳۶۱
- ۴۶- مطهری، علامه شهید مرتضی، سیری در نهج البلاغه، انتشارات صدرا ۱۳۶۰
- ۴۷- موسوی خلخالی، سیدمحمد مهدی، حاکمیت در اسلام، نشر آفاق، چاپ اول سال ۱۳۶۱
- ۴۸- معینی نیا، مریم، سیره‌ی اداری امام علی (ع)، سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول ۱۳۷۹
- ۴۹- معین، دکتر محمد، فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر، چاپ سوم، ۱۳۶۴
- ۵۰- محمدی الری شهری، محمد، موسوعة الامام علی بن ابیطالب (ع)، دارالحديث چاپ اول، ۱۴۲۱
- ۵۱- مجلسی (علامه)، محمدتقی، بحار الانوار، انتشارات بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۹۸۳، هـ. ق
- ۵۲- وائقی، قاسم، درس‌هایی از اخلاق مدیریت، سازمان تبلیغات اسلامی چاپ اول ۱۳۷۰
- ۵۳- عبده، محمد، نهج البلاغه، دارالبلاغه، چاپ اول، ۱۴۰۹ هـ. ق

التشارات كلام مسعود

ISBN:978-600-5398-06-9